

ფ ი ხ ტ ე

მ ო ნ ო გ რ ა ფ ი ა

1934

ტ ფ ი ლ ი ს ი

ი ნ შ რ ო მ ა ს   გ ა მ ო ც ე მ ა

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

არიან ადამიანები დაჯილდოვებულნი, რომლებიც კაცობრიობას ჰგვრიან საოცრებას. მაგალითად, შორს რომ არ წავიდეთ, კ ა რ ლ მ ა რ ქ ს მ ა ა ა ტ ი ვ ტ ი ვ ა მ თ ე - ლ ი კ ა ც ო ბ რ ი ო ბ ის გ რ მ ნ ო ბ ა - გ ო ნ ე ბ ა და შემეცნება, რადგან მარქსი იყო პროლეტარიატის მეთაური და მეზაირახტრე.

რითი იყო შესანიშნავი ჩ ა რ ლ ზ დ ა რ ვ ი ნ ი? იმით რომ დარვინმა აღმოაჩინა მცენარეებისა და ცხოველების ორგანიზაციების განვითარებითა კანონები.

რითი შებოჭა და შეაყვარა თავი მსოფლო პროლეტა- რიატს ლ ე ნ ი ნ მ ა? მოიგონეთ ისტორიიდან მ ა რ ა ტ ი , რომელმაც შეაკავშირა მრავალი მილიონი მასა ქალაქისა და სოფლისა. მარატი იყო ხალხის სულის ჩამდგმელთ მისი ერთგული და მოამაგე, ხალხის გმირი და სიყვარუ- ლი... დიახ! ასეთივე იყო ისტორიისა და მასსების წინაშე ჩვენი ილიჩი და მიტომაც არის რომ მსოფლიო ისტო- რიამ იგი ჩაიწერა მსოფლიო პროლეტარული წითელი ასოებით: პროლეტარიატის გული.

ზოგი ემსახურება ერთ მიზნობრივობას და ეს ერთ-
მიზნობრივობა მას მარადიულობამდე მიიყვანს.

მაგალითისათვის მოვიყვან ერთ მნიშვნელოვან ისტო-
რიულ ფაქტს: გერმანიის ბურჟუაზია არასოდეს არ აპა-
ტივებდა ავგუსტ ბებელს იმ დიად სიტყვების მნიშ-
ვნელობას, რომელიც მან წარმოსთქვა ტრიბუნიდან:

„დიახ! მე მეზიზღება თქვენი ბურჟუაზიული
წესწყობილება, დიახ! დაუცხრომელი მტერი
ვარ თქვენი ბურჟუაზიული საზოგადოებისა“-ო.

4

მაგრამ ბებელს მაინც დიდს პატივსა სცემდენ. იტყო-
და ხშირად ავგუსტ ბებელი:

„როდესაც მე ქება-დიდებას მასხამს ბურ-
ჟუაზია, მე ვეკითხები ჩემს თავს: ბებერო ბე-
ბელი, რა სისულელე ჩაიდინე, რომ შენ ქე-
ბას გასხამს კაციჭამია ბურჟუაზია“-ო.

ზოგიც ედება ცხოვრებისა და სიცოცხლის შუა მდე-
ბარე ღობე-ყორეს. ვერც შეჰქმნის რასმე, რის მეოხე-
ბით თავის თავს გაიბითურებს, ხოლო სხვებს კი აზროვ-
ნებისა და ქმედების ბურუსში გაგხვევს.

მოიგონეთ თუ გინდათ გუშინდელი ამბავი: ლ ე ო ნ
ტ რ ო ც კ ი მ რუსეთის რევოლუციას ბევრი რამ მნიშვნე-
ლოვანი ისტორიული საქმე გაუკეთა, მისი მოქმედება
დიადი კორიანტელი იყო, მისი სიტყვა ციდან მოწყვე-
ტილ მეტეორს ჰგავდა, მაგრამ გადის დრო და ეს სია-
მაყე ღალატობს იმ დიად საქმიანობას, რომლისთვისაც
თავსა სდებდა, დაეცა იგი უკანასკნელ დაცემამდე და
ამ ჟამად სამარცხვინო, თავლაფდასასხმელ ლაქიობას
განაგრძობს კაციჭამია ბურჟუაზიის წინაშე. ამაზე უფ-
რო გაბითურება ისტორიის წინაშე არ შეიძლება.

მაგრამ კმარა; კმარა უსირცხვილო ტროცკის სამარ-
ცხვინო ისტორიის მოგონება და შევუდგეთ საქმეს, რო-
მელიც შეეხება ფ ი ლ ო ს ო ფ ო ს ფ ი ხ ტ ე ს .

ფიხტე

დროება წარმოშობს ხოლმე მარადიულ ღირებულებას. ასეთ მარადიულ ღირებულებას წარმოადგენდა მსოფლიოსათვის ფილოსოფოსი ფიხტე.

ფიხტე დაიბადა სოფ. რამენაუში 1762 წელს. ბავშობისას მამა მისს ქსოვაში ეხმარებოდა, ხშირად მინდორში ბატებს მწყემსავდა, გონება-მახვილ ბავშვს ყურადღება მიაქცია მისმა მეზობელმა ბარონ მილტიცმა და ფიხტე მოათავსა ჰფორტის გიმნაზიაში, სადაც განიცდიდა დიდ მატერიალურ კრიზისს, სანამ ახლო მომავალში ციურიხში ცოლი არ შეირთო.

თუ როგორი მდგომარეობა იყო მაშინ სკოლებში, ეს ნათლად სჩანს ფიხტეს წერილიდან. სკოლაში ყოფნის დროს ფიხტე მამას სწერდა:

„ცხადია რომ პირეულ მოწაფედ გავათავებ, მაგრამ ეს დიდი ფული დამიჯდება, რადგან უფროსი ამხანაგები მუდამ უნდა დავპატიჟო, თორემ სასტიკად მცემენ. თუ ცუდად ისწავლი, მასწავლებელი გცემს, გარედ გამოხვალ და ამხანაგები მასხარად აგიგდებენ; გზაში ხომ გიკვილებენ და თავი მოგეჭრება“.

ამასთანვე, სკოლაში დიდი გახრწნილება სუფევდა, რის წყალობით შესძულდა ამხანაგები, განზე გადავა, თავისათვის იყო. ახირებულად არ აჩქარდებოდა, თავის თავს აფასებდა და ამით ხასიათი განიმტკიცა.

6

1780 წელს, 18 წლის ფიხტე შევიდა ენის უნივერსიტეტში ფილოლოგიურ ფაკულტეტზე მაგრამ აქაც უბედურება ეწია.: აღმზრდელი მილტიცი გარდაიცვალა და ამის გამო საარსებო წყაროც დაეკარგა.

მაშინ მიმართა სხვა საშუალებას, სხვა და სხვა ოჯახებში მასწავლებლობა დაიწყო და ამით ლუკმა პურს სჭამდა, მაგრამ ცოტა ხანს შემდეგ მასწავლებლობა მოსწყინდა და ლაიპციგში ჩამოირბინა ფეხით, უკაპეიკომ, მშვიერ მწყურვალმა.

1788 წელს ულუკმაპურო ფიხტე ფეხით წავიდა ციურიხში, სადაც მასწავლებლობას მიჰყო ხელი; ამავე დროს ეწეოდა ლიტერატურულ მუშაობას: ჰორაციუსიდან სთარგმნა რამოდენიმე ოდა, ნაწყვეტები; მონტესკიე-დან და რუსოდან, კლაპშტოკის „მესიადა“-ზე სტატია დასწერა.

ფიხტე, ციურიხში ყოფნის დროს სწერს:

„ჩემი ცხოვრების მთავარი მიზანი იმაში კი არ გამოიხატება, რომ მივიღო სხვადასხვა სახის მეცნიერული განათლება, არამედ იმაში რომ მრავალგვარი განათლება მივაწოდო ჩემს ხასიათს, რამდენადაც ჩემი ბედი ამის ნებას მომცემს“-ო.

ციურიხიდან ფეხით ისევ ლაიპციგში ამოჰყო თავი; იქ ის ფიქრობს გამოსცეს „ქალთა ჟურნალი“, მაგრამ არაფერი არ გამოუვიდა. ამასობაში საარსებო წყაროც გამოელია და რა ექნა თითონაც არ იცოდა: შინ წამოსულიყო, მშობლები უხეშად მიიღებდენ, რადგან 28 წლის „ვირმა“ გამოცდები ვერ ჩააბარა და ცხოვრებაში „ზარალი“ გამოდგა.

7

მაშინდელი ინტელიგენცია კანტის ფილოსოფიით იყო გატაცებული. ფიხტეც იცნობდა კანტის ნაწერებს და მის სიღრმეს ფიხტელად ჩაჰყურებდა.

ერთს წერილში ფიხტე სწერს:

„კანტის შესწავლით მივიღე უფრო კეთილშობილი მორალი, ჩემს გარშემო დავიწყე სწავლა და ჩემი პიროვნება კარგად შევიგენი. ჩემთვის კანტი ახალი მსოფლიოა, რაზედაც

ვოცნებობ და ვამაყობ კიდევ“-ო.

სიღარიბის გამო იძულებული იყო ფეხით წასულიყო ვარშავაში, სადაც გრაფი ფონ-პლატერის ოჯახში მასწავლებლობდა. გრაფის მეუღლე მეტად ამაყი ქალი იყო. თვალში არ მოეწონა ახალგაზრდა; სერიოზული ფიხტე იძულებული გახდა თავი დაენებებინა მასწავლებლობისათვის და გამგზავრებულიყო კენიგსბერგში, სადაც პირადად კანტი უნდა გაეცნო.

„დამეხმარება თუ არა კანტი ჩემს პირად საქმეში ეს არ ვიცი, მისი თხზულებები დიდ სარგებლობას მამლევენ, ხოლო ვნახოთ თუ პირადად რა შთაბეჭდილებას იქონიებს ჩემ-ზეო“-ო — ამბობდა ფიხტე.

ფილოსოფიით გატაცებული ერთი ჩვენი ახალგაზრდა მოაზროვანი სწერდა :

„როდესაც ვიგონებთ კანტის ძლევა მოსილ სახელს, ეს სრულებით არ ნიშნავს იმას, რომ თითქოს ჩვენ უბრალოდ ვიხსენებდეთ, თუ რას ნიშნავდა ოდესღაც კანტის ფილოსოფიური შემოქმედება. საქმე ისე კი არ უნდა წარმოვიდგინოთ, რომ თითქოს კანტის მიერ შექმნილიმა ეპოქამ უკვე თავისი სიტყვა სთქვა

კაცობრიობის კულტურის განვითარებაში და ჩვენ მხოლოდ ვიცნობთ იმას, რაც ერთ დროს მოხდა. ისტორიული თვალთსაზრისი კანტის დასაფასებლად დღეს დღეობით მიუღებელია. კანტის მცნებები დღესაც ურყევენი არიან ევროპის ფილოსოფიურ აზროვნებისათვის, რომელიც კანტის ფილოსოფიის გარშემო ამეტყველებს თავის სიბრძნეს. აქედან ცხადია რომ, როდესაც რომელიმე მომენტი კანტის ცხოვრებაში განსაკუთრებულ აღსანიშნავ დღედ მოგვევლინება ჩვენ კანტის ფილოსო-

ფიური საქმიანობის მოგონებისას, თანამედროვე ფილოსოფიის მთავარ მომენტებსაც ვითვალისწინებთ და გაგება იმისი, თუ (რას იტყოდენ კანტის შესახებ მის სიცოცხლეშივე, როდესაც მისი გაგონება აღთქმულ ქვეყნის აღმოჩენად ითვლებოდა) რა იყო კანტის ფილოსოფიის მთავარი ამოცანა, არკვევს იმასაც, თუ რას აკეთებს თანამედროვე ფილოსოფიური აზრი (დადაშ გელოვანი).

ეს სიტყვა ითქვა კანტის დაბადებიდან 200 წლის შესრულების შემდეგ. 200 წელი კარგი მანძილია აზროვნებისათვის, რადგან აზროვნება და ფილოსოფია გიგანტიური ნაბიჯებით მიდიან წინ. ამ ჟამად ამას რომ ვწერ კანტის არშემო, წარმოსადგენია, „თუ რას იტყოდენ კანტის შესახებ მის სიცოცხლეშივე, როდესაც მისი გაგონება, აღთქმულ ქვეყნის აღმოჩენად ითვლებოდა“.

*

* *

რასაკვირველია ფიხტე როგორც მოაზროვნე ქედს იხრიდა კანტის წინაშე და ამის გამო მისი გავლენით

9

დასწერა: „ყოველ შეგრძნების კრიტიკა“, რაც წასაკითხავად კანტს გადასცა. კანტს ძლიერ მოეწონა ფიხტეს თხზულება და ყველას გააცნო კენიგსბერგში უპირველეს ადამიანად. კანტის რეკომენდაციამ ფიხტეს ფრთები შეასხა. სადაც კი გაჩნდებოდა ფიხტე, ყველა დიდის მოწიწებით მიეგებებოდა, როგორც ახალგაზრდა ფილოსოფოსს. მაგრამ როგორც სჩვევიათ რჩეულთა და ღრმა მოაზროვნეთ, სამსახურის ბედი არ ქონდა; სწორედ ამის მიზეზი იყო ის, რომ იგი მუდამ განიცდიდა გაჭირვებას; ხანდახან გაივლიდა დღეები რომ ფიხტე ულუკმაპუროდ დადიოდა ხოლმე, წყლით გაიბერებოდა, დააყოლებდა ხილს და მორჩა, უკვე „ნასადილევი“ იყო. გა-

ჭირდა საქმე. იგი იძულებული გახდა მიემართნა ამხანაგებისათვის, მაგრამ მათ არავითარი დახმარება არ აღმოუჩინეს: — შენ თუ ფილოსოფოსი ხარ და კარგი მოაზროვნე, ჩვენ რას გვეღრიჯები; შენმა „ბაშკა“-მ გიშველოსო, და სიცილ ხარხარით გაისტუმრებდენ. მაშინ ფიქტემ ფული სთხოვა კანტს და შემდეგი შინაარსის წერილი მისწერა:

„არა ერთხელ ვყოფილვარ ასეთ საშინელ მდგომარეობაში, მაგრამ ბოლოს გამოვდიოდი გამარჯვებული... საინტერესოა, თუ როგორი იქნება მომავალში ჩემი ცხოვრება. ხასიათის სიმტკიცე დიდი მაქვს, ნების ყოფა უფრო მეტი და ამიტომ ვუცდი შესაფერ შედეგს; ამ შემთხვევაში კი შესაძლოა მით უფრო, რომ ამ ბარათს ვანდობ კარგსა და ბრძენ ადამიანს. ამას რომ გიგზავნით არა ჩვეულებრივად მიძგერის გული. თქვენი გადაწყვეტილება თქვენზედგეა დამოკიდებული, მაგრამ

10

მე ბოდიშს არ მოვიხდი ამ წერილზე, ვინაიდან ამით ადამიანი ადამიანს ელაპარაკება“.

მეორე დღეს კანტმა დიდის სიხარულით მიიღო ფიქტე, მაგრამ ფულის სესხებაზე უარი უთხრა, ხოლო წიგნების გამოცემის დასტური მისცა. მალე მართლაც კანტის მეოხებით ფიქტემ გამოუშვა წიგნი „შეგრძნების კრიტიკა“, რამაც დიდი სახელი მოუხვეჭა. ეს ნაწარმოები ყველას კანტისა ეგონა, ვინაიდან გამოიცა ფსევდონიმით. ახმაურდა პრესა. ამ წიგნის შესახებ ერთერთი რეცენზენტი სწერდა:

„ვისაც კი წაუკითხავს ფილოსოფოსის ნაწერები, რომლითაც ამაყობს მთელი კაცობრიობა, ამ წიგნით მიხვდებით, თუ ვინ არის ამ წიგნების დამწერი“-ო.

გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად კანტმა გამოა-

ქვეყნა შემდეგი შინაარსის წერილი:

„შეგრძნების კრიტიკა“-ს ავტორია საშინაო მასწავლებელი ფიხტე. ამასთანავე ვაცხადებ, რომ არც წერილებით, და არც პირადად არ მიმიღია არავითარი მონაწილეობა, ამ დიად დაჯილდოვებულ ავტორის შრომაში“-ო.

ფიხტეს მოლვაწეობა

ფიხტეს ბედი ეწია: მეტად სახელგანთქმული შეიქნა. პერიოდულ გამოცემაში მასთან თანამშრომლობას თხოულობდენ. მან უკვე იგრძნო თავისი ძლიერება და ერთ წერილში სწერდა:

„მე მინდა მხოლოდ და მხოლოდ ფიხტე ვიყო და მეტი არაფერი“.

იგი ხშირად ამტკიცებდა:

„მე გადავსწყვიტე რომ უსათუოდ ადამიანი ვიყო და მეტი არაფერი“.

ცოლის შერთვის შემდეგ სახელგანთქმული ფიხტე მოგზაურობს შვეიცარიაში, სადაც გაეცნო პეტალოცისს, რომელსაც ამ ჟამადაც არ დაუკარგავს მნიშვნელობა ახალგაზრდობის აღზრდის საქმეში.

ამავე დროს იგრიალა საფრანგეთის დიდმა რევოლუციამ, რომ უფრო ნათელი წარმოდგენა ჰქონოდათ გერმანელებს საფრანგეთის რევოლუციის შესახებ, ფიხტეგ დასწერა: „საფრანგეთის რევოლუციის გამო ხალხის მსჯელობის შესწორებათა ცდა“. წიგნმა დიდი აურზაური ასტეხა და ფიხტეს სახელი უფრო გადიადდა. ამით გათამამებული იგი სწერს ახალ შრომას: „ევროპის ბრძანებლებიდან შეზღუდულ აზროვნების განთვისუფლების მოთხოვნილება“. მთელი მიწინავე ინტელიგენციის დიდის აღფრთოვანებით შეხვდა ფიხტეს ახალ შრომას. 1793 წელს მას ჩაუვარდა რაინგოლდის ახირებული წიგნი „ჰენეზიდემუს“-ი, რის გამო ფიხტე სწერდა:

„სულ დავთარი დამიბნია ამ შრომამ; კანტ-ზე ექვიანობის ჩრდილი შემამჩნევინა და ძირიანად გაანადგურა მთელი ჩემი სისტემა. კანტს ათვისებული აქვს სწორი ფილოსოფია, ამიტომაცაა რომ მას განცვიფრებაში მოჰყავს კაცობრიობა. ჩემი ღრმა რწმენით კანტმა აღნუსხა მხოლოდ ჭეშმარიტება, მაგრამ ვერ დაამტკიცა მისი დაჭეშმარიტება, მიუხედავად ამისა კანტი მსოფლიო ლამპარი და სიამაყეა... „ჰენზიდემუს“-მა სულ ახალი გზა მომანიჭა ფილოსოფიისა და ცხოვრების ასახვაში“-ო.

ამ სიტყვებს შემდეგ ცხადია, რომ მართლაც ფიხტეს იმ დროს დიდი გავლენა ექნებოდა, რადგან ასეთი რიხიანი სიტყვებით ახსენებდა სწორედ იმ კანტს, რომლის ხსენებაც მაშინდელ კულტურულ მსოფლიოს ადფრთოვანების ჟრუანტელი მოსდიოდა.

შრომითა, ენერგიითა და სახელით ამოტივტივებული იოჰანე გოტლიბი ფიხტე 1794 წელს ციურიხში ლექციებს კითხულობდა რჩეულთა შორის უკვე ფილოსოფიის შესახებ, რითაც განცვიფრებაში მოჰყავდა მსმენელი საზოგადოება. მაშინდელი ერთერთი მსმენელთაგანი ფიხტეს სწერდა:

„ნათლად, დაბეჯითებით, ღრმა აზროვნებით, თემის გადაშლით, თავისუფალი გადმოცემით, საზოგადო საკითხებიდან კერძოზე გადასვლით, სწრაფად და სწორედ, მტკიცედ თეორიის დაცვით, ყველაფრის გაშუქებით, დასურათხატებული თქმით, გასაოცარი აზრის გამოცნობით, ფიხტე მწამს როგორც მეცნიერი, მეგობარი და ადამიანი“-ო.

დღითი დღე იზრდებოდა ფიხტეს სახელი. გაუმჯობესდა მისი ცხოვრებაც, ასე რომ, ლუკმა პურის ძიების დრომ უკვე განვლო. მთელი ინტელიგენცია მოწიწებით იხსენიებდა მას; პროფესორობასაც ვინ დაუშლიდა, ამისათვის სათანადო მომზადებად ქონდა და უნარიანობაც. 1793 წელს გოეთე სწერდა თავის მეგობარს:

„თუ ვინიცოზაზ ფილოსოფიის კათედრაზე რაინგოლდი არ დარჩა, ფიხტე ხომ მანდეე გყავთ როგორც მაგისტრი“-ო.

და აი 32 წლის ახალგაზრდა ფიხტე იენში კითხულობდა ლექციებს და განცვიფრებაში მოჰყავდა მსმენელები. ეს ასე მიტომ ხდებოდა, რომ ფიხტე ყოველგვარ ფილოსოფიურ ლექციების კითხვის დროს ყველგან ეძიებდა და პოულობდა ჭეშმარიტებას. მისი ყოველგვარი ფილოსოფიური დებულება, მაშინ ფილოსოფიურად იყო უბოდიშო, ამაყი, გამბედავი, ვინაიდან მისი ფილოსოფიის ძირითადი თვისება იყო დიადი პიროვნება.

მას არ ეხერხება აფერადებული, ლამაზი, ან მოქნილი სიტყვები, მაგრამ მასში დაცული იყო სიტყვების ყოველგვარი მნიშვნელობა და წონა, მისი სიტყვა ამაღლებდა სულს, ვინაიდან მას სურდა შეექნა დიადი ადამიანები.

რაინგოლდი დიდი მომზადებული იყო, აჯადოებდა მსმენელებს, მაგრამ არ იყო იმდენად მნიშვნელოვანი ნების ყოფისა, როგორც იყო ფიხტე. ფიხტეს უფრო მეტი ჭკუა და ენის სიმდიდრე ანიჭებდა ყოველგვარ სახეს. თუ მომზადებული არ იყო მსმენელი, ფიხტეს ფილოსოფიას ვერ გაიგებდა. მაგალითად ლექციისათვის მას ქონდა ასეთი მოქარგული სიტყვები: „ბატონებო! ჩაიხედეთ გულში, ამ ლექციაზე მხოლოდ ჩვენზეა ლაპარაკი“-ო.

14

ეს იმისი მაჩვენებელი იყო, რომ იგი ყოველივე საგანს თავისებურად ხსნიდა და ყოველივე აზრს ღირსშესაფერისად გამოხატავდა ხოლმე.

გოეთე 1794 წელს ფიხტეს სწერდა სამეცნიერო მოძღვრების შესახებ:

„თქვენ ამ წიგნით ბედნიერების ახალ გაგებას მიანიჭებთ კაცობრიობასა“-ო.

როგორც ვწერდი ფიხტეს საარსებო წყარო გაუმჯობესდა: მან ისე მოითხო ხელი, რომ იენში ყოფნის დროს 1794 წ. სახლიც კი იყიდა. ახლა კი ფილოსოფიურ საკითხებზე მუშაობა თავისუფლად შეეძლო, რადგან შიმშილობის დრო და „სეზონი“ უკვე გათავდა. 1796 წელს ფიხტე რაინგოლდს სწერდა:

„დღეში სამ კურსს ვკითხულობ: ერთია სრულებით ახალი მეცნიერება, რომელსაც ჩემდაგვარ სისტემასავით ვამენებ. ორი სხვა უკვე მქონდა წაკითხული, მაგრამ იმდენად გადავამუშავე, რომ ვითომც მასზე არასოდეს არ მემუშავნოს, ისე ხალისიანად ვეტანები საქმეს“.

სულ მოკლე ხანში გამოუშვა ფიხტემ მთელი რიგი ფილოსოფიური ნაწერები: „სამეცნიერო მოძღვრება“, „ენის წარმოშობის შესახებ“, „ჭეშმარიტებისადმი წმინდა ინტერესის გაცხოველებისა და განდიდების შესახებ“, „ბუნების უფლების საფუძვლები“-ს და სხვა, ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ ფიხტე რედაქტორობდა გერმანელების მეცნიერთა საზოგადოების ფილოსოფიურ ჟურნალს.

ფიხტეს ფილოსოფიური მწვერვალი თანდათან მალღებოდა და მის გარეშე იკრიბებოდნენ ისეთი მოღვაწე-

ები, როგორც იყვნენ: ჰერბერტი, ვაგნერი, რიუკერტი, შმიდტი, გოეთე, იაკობი, შილლერი, რაინგოლდი, შელლინგი, ვილგელმ ფონ-ჰუმბოლდტი, შლეგელი და სხვები.

ფიხტეს არ ჰყავდა მიმდევრები, როცა იგი ფილოსოფიურს სისტემას ასწავლიდა, მას ფილოსოფიური სკოლის

დაარსება კი არ აინტერესებდა, არამედ სურდა შეექმნა შეგნებული და ზნეობიანი ადამიანი.

„ფილოსოფია კი არ უნდა იცოდე, არამედ ფილოსოფიით უნდა იყო გაჟღენთილი“-ო, აი ფიხტეს მთავარი მოძღვრება, ხოლო მთელი მისი სისტემა ასე გამოიხატება: უნდა იქმნე თავისუფალი.

მიუხედავად მისი ენერჯისა და დიდი მომზადებისა, ფიხტემაც დაიგროვა თავის გარეშემო მტრები; მისმა სახელმა, შურიანობა გამოიწვია ამხანაგებში. ამას იგი გრძნობდა, რის გამოც თავი დაანება იენის უნივერსიტეტის კათედრას და იძულებული გახდა სხვაგან გადასულიყო.

საქმე შემდეგნაირად დატრიალდა: ფიხტეს მიერ „მეცნიერების დანიშნულები“-ს სახალხო კურსების დაარსების შემდეგ გავრცელდა ხმა ვითომც ფიხტე სარგებლობს ამ კათედრას დემოკრატიული პროპაგანდისა და რევოლუციისათვის მოწყობის მიზნით, აგრეთვე ამბობდნენ, რომ ვითომც ფიხტეს ეთქვას:

„ოცი, ან ოცდაათი წელიწადი არ გაივლის და არსად არ იქნება, არც მეფე და არც თავადი“-ო.

ფიხტემ საშინლად გაილაშქრა ასეთი „პატარა ჭარიკანობის წინააღმდეგ და ამით საქმე მშვიდობიანად დასრულდა.

16

ერთ კორიანტელს მეორე ქარიშხალი მოჰყვა: რომ უფრო მეტი მსმენელი ჰყოლოდა ფიხტეს და უფრო მეტი პოპულარობა მოეპოებინა საზოგადოებაში, გადასწყვიტა სალექციოდ ისეთი საათები ამოერჩია, როდესაც მსმენელები უფრო თავისუფლები იყვნენ ხოლმე. ამისათვის მან კვირა დღე ამოიღო ნიშანში. თავისი პირველი ლექცია წაიკითხა კვირას დილის 9 საათზე, სწორედ იმ დროს, როცა მსმენელები ეკლესიაში უნდა ყოფილიყვნენ

სალოცავად.

ფიცხლად აცნობეს მთავრობას ფიხტეს ასეთი ნაბიჯები. მთავრობამ მოსთხოვა ლექტორს სერიოზული პასუხი, მაგრამ ფიხტე ისეთი პასუხი შეუთვალა, რომ მთავრობამ დიდის მოწიწებით ბოდში მოიხადა და გულითადი ნდობა გამოუცხადა.

არ გათავებულებო ეს კუროზი, რომ გამოჩნდა მესამე ხათაბალა: ფიხტეს დროს მეტად საშინელი გარყვნილება სუფევდა საზოგადოებაში, სტუდენტობაში მეტის მეტი უზნეობა მძვინვარებდა, რის გამოც ფიხტე სასტიკად იბრძოდა; ამის გამო მას მიუცვივდა სახლში ახალგაზრდობა და ფანჯრები ჩაუმტვრია. არ გასულა რამდენიმე დღე და ფიხტეს მტრებმა ისევ იხელთეს დრო, ისევ აყაყანდა ახალგაზრდობა, ისევ განმეორდა ფანჯრების მტვრევა, რასაც მოჰყვა ფიხტესა და მისი ცოლის მარღვევის მომლა.

სწორედ ამ ალიაქოთში ცოლის მამა — 76 წლის მოხუცი ძალიან კარგად მიბეგვეს. ფიხტემ ამის გამო სასტიკი საყვედურით მიმართა ქალაქის საბჭოს და მოითხოვა შვებულება და მართლაც წავიდა საზაფხულოდ, სადაც სწერდა სხვადასხვა სახის სალიტერატურო მასალებს. ამასობაში ცოლის მამაც გარდაიცვალა, რამაც

17

დიდი მწუხარება გამოიწვია ფიხტეში და მთელ მის ოჯახში.

შეტაკებები კიდევ ბევრი მოხდა, რადგან მტრები არ ისვენებდენ: არ იყო საშველი, ფიხტე იძულებული გახდა დაეტოვებინა იენი და წასულიყო ბერლინში.

ამის შესახებ გოეთე სწერდა;

„ჩვენ დავკარგეთ გენიოსი ადამიანი აქ იენში და მით უფრო მსოფლიოშიც, რადგან ასეთ მარადიულ ადამიანს არ ერგება შეწუხება“-ო.

*

* *

ზემოხსენებულ კონფლიქტების შემდეგ ფიხტეს არ შეეძლო იენში ყოფნა და იძულებული გახდა ბერლინში გადასულიყო. მაგრამ, სანამ ბერლინში თავს ამოყოფდა, შვარცბურგ რუდოლფშტადტის თავადას სთხოვა დასახლებულიყო იენის ახლო პატარა ქალაქ რუდოლფშტადტში. მთავრობამ სასტიკი წინააღმდეგობა გამოუცხადა, რის გამოც ფიხტე სწერდა:

„პრუსიის სამეფო ძალიან ცუდათ მეკიდება, საფრანგეთის პროვინციაში ხომ ფეხს ვეღარ შევდგამ, რადგან სამღვდელოება ქვით ჩამქოლავს, ღმერთთან გაუგებრობის დათესვის გამო“.

აქაც ბედმა გაუღიმა. სწორედ ამ დროს ჩამოვიდა იენში პრუსიის მინისტრი ფონ-დომი, რომელმაც სასტიკი საყვედურით მიმართა ადგილობრივ ადმინისტრაციას ფიხტეს შეწუხებისათვის და ფილოსოფოსს სთხოვა გადმოსულიყო ბერლინში, სადაც მინისტრი დაეხმარებოდა მას, რითაც შეეძლებოდა.

18

ბერლინში ფიხტე ჩავიდა უხიფათოდ. მინისტრთა საბჭოში გამოტანილ იქნა დადგენილება, სადაც ნათქვამი იყო რომ არ შეეწუხებინათ ფიხტე, სანამ თვით მეფე არ ჩამოვიდოდა, ხოლო როცა მეფე ჩამოვიდა, ამ უკანასკნელმა ასეთი რეზოლუცია დააწერა: „ვინაიდან ფიხტე დინჯი მოქალაქე აღმოჩნდა, ამიტომ თამამად შეუძლია მას იცხოვროს ჩემს სახელმწიფოს ფარგლებში... თუ კი ის მართალია, თითქოს ფილოსოფოსს ღმერთთან ქონდეს ჩახლავორთებულად საქმე, ეს თვით ღმერთმა გამოარკვიოს, ხოლო მე კი ასეთების გადასინჯვის უფლება არა მაქვს“-ო. ბერლინში ყოფნის დროს მან დასწერა „ადამიანის დანიშნულების შესახებ“ და დაასრულა „რელიგიის ფილოსოფია“, რის გამო კარგი ძალი ფული მიიღო. ამის

გამო ცოლს სწერდა: „დამშვიდდი ჩემო მშვენიერო, ბედი ისევ დაგვიბრუნდება და გერმანიაში პირველი ადამიანები შევიქნებით“-ო.

ბერლინში კითხულობდა ლექციებს ფილოსოფიაზე, რის გამო მოზარდი თაობა და მოწინავე ინტელიგენცია განცვიფრებაში მოჰყავდა. ამდაგვარად ფიხტემ თავის მიზანს მიაღწია: გახდა თავისუფალი ფილოსოფოსი, ჭეშმარიტების ორატორი და მლალადებელი. მის ლექციებს ისმენდნენ: მ ე ტ ე რ ლ ი ხ ი , ფ ო ნ - ბ ე ი მ ე და მაშინდელი ასეთი გამოჩენილი პირები.

როგორც ვიცით, ფიხტეს რთული ფილოსოფიური საკითხი ჰქონდა ალებული. ამიტომაც არაფერი არ არის გასაკვირი, თუ მას ბევრი ვერ გაიგებდა.

ფიხტეს ისიც კი სწამდა, რომ მისი ფილოსოფია გაუგებარი იყო ისეთი დიდი პირთათვისაც ლი, როგორიც იყვნენ: კანტი რაინგოლდი, შელინგი, ჰეგელი და სხვა. სხვათა შორის 1799 წელს კანტი სწერს:

19

„ამით ვაცხადებ რომ ფიხტეს ფილოსოფიური მოძღვრება შეუსაბამო სისტემად მიმაჩნია, ვინაიდან წმინდა მეცნიერული მოძღვრება არის მხოლოდ ლოღიკური დასკვნა“-ო.

კანტს, ახირებული რაინგოლდი აჰყვა და ამბობდა, რომ — ფიხტეს სისტემა მიუღებელიცაა და გაუგებარიცო.

ფიხტემ ამაზე უსაყვედურა რაინგოლდს შემდეგი წერილით:

„თქვენ ამბობთ რომ ფილოსოფოსი დაიბნევა ხშირად თავის სისტემაში და ის მოვალეა ისწავლოს სხვებისაგანაო... გეტყვით გულახდით, რომ თქვენ სტყუით. გაფიცებთ ყველაფერს და შემისრულეთ ერთი რამე: არც წაიკითხოთ და არც სწეროთ სანამ საფუძვლიანად არ შეითვისებთ ჩემს „სამეცნიერო მოძღვრებას“, რადგან მანდ ჩემი სისტემა და-

ცულია სახსებითო“.

შელლინგსა და ფიხტეს ხანგრძლივი ფილოსოფიური კავშირი ჰქონდათ, მაგრამ ზოგს შელლინგიც სამუდამოდ ჩამოშორდა, როცა გამოაქვეყნა ფილოსოფიური ნაშრომი: „ფიხტეს მოძღვრების შესწორებათა შესახებ“, სადაც სასტიკად გააკრიტიკა ფიხტეს ფილოსოფია.

1802 წელს ჰეგელიც გამოვიდა მის წინააღმდეგ და ამტკიცებდა რომ ფიხტე თავის ფილოსოფიურ სისტემაში სუბიექტიზმისა და ფსიქოლოგიზმს ქადაგებს და ეს ამ ჟამად სრულებით მიუღებელიაო.

ბოლოს თითონაც სწერდა ფიხტე:

„ჩემი ფილოსოფია დაუმთავრებელია, მაგრამ ძლიერ დავამუშავე, ასე რომ მისი გაგება მომავალში სამწელო არ იქნება“-ო.

ამ ფილოსოფიური „სკანდალის“ შესახებ შემდეგ ხანებში ჰენრიხ-ჰაინე სწერდა:

20

„სანამ რაინგოლდი ფიხტეს მომხრე იყო, ფიხტე ამბობდა რომ —რაინგოლდის მეტი არავინ უკეთ არ მიცნობსო.

როცა რაინგოლდი ჩამოშორდა ფიხტეს, ფიხტემ გაგულისებით სთქვა: — რაინგოლდი არასოდეს არ მიცნობდაო.

სანამ კანტი ფიხტეს კარგად იცნობდა, ფიხტე ამბობდა, რომ — კანტს ძალიან ესმის ჩემი ფილოსოფია და ამიტომაც ღირსეული ფილოსოფოსია-ო.

მაგრამ როცა კანტმა თავი მიანება, ფიხტემ წამოიყვირა: კანტმა თავისი თავი ვერ გამოიცნო და მე საიდან გამიგებდა“-ო.

მიუხედავად ამდენი აურზაურისა და აზრთა გაცვლა-გამოცვლისა მთავრობისაგან ფიხტემ მიიღო ცნობა, რომ რუსეთი სთხოვდა მიეღო ხარკოვის უნივერსიტეტის კათედრა; ამავე დროს ბავარიის მთავრობაც ატყობი-

ნებდა ფილოსოფიის კათედრის მინიჭებას.

„ჩემი მისწრაფება ის კი არ არის, რომ მივიღო ფილოსოფიის კათედრა, არამედ შევქმნა საზოგადოებისათვის ფილოსოფიური სკოლა“-ო — ამბობდა ფიხტე.

მიწერ-მოწერა რუსეთსა და ბავარიის მთავრობებს შორის ექვს თვეს გასტანა. ამასობაში საქმის გაჭიანურებით ისარგებლა პრუსიის მთავრობამ და ფიხტე დანიშნა ერლანგენის უნივერსიტეტში ფილოსოფიურ კათედრაზე.

მაგრამ ამასობაში ახლოვდებოდა საფრანგეთთან ომი. იგი იძულებული გახდა დაეტოვებინა ერლანგენი, სადაც მას დიდი მომავალი მოელოდა; თმის ქარცეცხლში შეი-

21

ჭრა თავისი გენიალური ნიჭით, იშვიათი ორატორობით და მის შემდეგაც კი ფიხტეს ხსენება მსოფლიო აზროვნებაში ფრიად საპატიო ადგილს იყო მოთავსებული.

*

* *

1806 წელს საფრანგეთმა პრუსიასთან ომი დაიწყო, ნაპოლეონმა მუსრი გაავლო მთელ ევროპას და რასაკვირველია პრუსიასაც შავი დღე დაადგებოდა, თუ გნებავთ მოიგონეთ ისტორიის ფურცლებიდან ნაპოლეონის თქმა: „მე ჩაგბერავ პრუსიას და მისი ნატამალიც გაჰქრება“-ო.

ნაპოლეონის მიერ აესტრო-გერმანია განადგურებული იყო, ამის გამო პრუსიას აუცილებლად უნდა შეენარჩუნებია თავისუფლება და დამოუკიდებლობა; ასე გრძობდა ფიხტეც და ამიტომ ერთგულად მოჰკვიდა საქმეს ხელი. თავის „თანამედროვე ეპოქის საფუძვლებში" მან საშინლად გაანიავა საზოგადოების ყოფაცხოვრების დეფექტები და ზნედაცემულობა. ფიხტეს აზრით:

„თუ საზოგადოება არ გამოიცვლიდა თავის

ხასიათს, უსათუოდ განადგურება მოელოდა“.

დაიწყო თუ არა ომი, ფიხტემ შეადგინა გერმანულ ჯარების მიმართ საორატორო გეგმა და ამით საზოგადო საქმეს ხელი შეუწყო. ასე, ამ რიგად ფიხტემ მიმართა წერილობით ჯარს:

„თუ ორატორი იძულებულია მხოლოდ სიტყვებით დაკმაყოფილდეს, თუ მას თქვენთან ერთად ბრძოლა არ შეუძლია, მაშინ ბრალი ედება მხოლოდ მის ეპოქას, რომელმაც განაცალკევა მეცნიერებისა და მხედრობის მოწოდებანი, მაგრამ ამ ჟამად, რადგან მას შეუძ-

22

ლია მხოლოდ ლაპარაკი, შეუძლია ილაპარაკოს ჭეჭით და გრიალით, მას არ სურს დაემალოს სიკვდილს და ამით შეინარჩუნოს სიცოცხლე. ის გაძლევთ პატიოსან სიტყვას, რომ ან თავისუფლად იცხოვრებს სამშობლოსთან ერთად, ან და განადგურდეს მის მოსპობისთანავე. ეს არის მხოლოდ მისი შეხედულება და რწმენა და არა სხვისი დავალება, ან კარნახი. გულცივობა, შიში, თავის გაუწირველობა ქვეყანას აყენებს სამარცხვინო მდგომარეობაში... თქვენი იმედით აღჭურვილია კაცობრიობისა და გერმანელების მეგობარი“...

აგინებდა თავის ეპოქას და საზიგადოების გახრწნას, ფიხტე გამოდგა ნამდვილი წინასწარმეტყველი: პრუსიამ იგემა საშინელი დამარცხება. სამშობლოს წინაშე მოქალაქეობრივობა რომ შეენარჩუნებინა და მტერს არ ჩავარდნოდა ხელში, მთავრობასთან ერთად ბერლინიდან კენიგსბერგში გაეშურა. ამ ხნის განმავლობაში მას სახელმწიფო პირებთან ჰქონდა დამოკიდებულება და საქვეყნო საქმეებს აკეთებდა, რითაც კი შეეძლო, ამიტომ მას მიენიჭა ცენზორის თანამდებობა და კენიგსბერგში უნივერსიტეტის პროფესორობა. კენიგსბერგში ყოფნის დროს

ფიხტე სწერდა:

„აქ მე ყველაფერი ვარ, ყველაფერი მაქვს, რასაც კი მივეჩვიე, ნაცნობებსაც, მგობრებსაც და რაც მთავარია ვსარგებლობ დიდი დაფასებით და ავტორიტეტით“-ო.

*

* *

ბერლინში საშინელი სულის კვეთება იყო გამეფებული, ვინაიდან საფრანგეთის ჯარები დათარეშობდნენ

23

ქუჩებში. სწორედ ამ დროს გამოვიდა ფიხტე თავისი უკვდავი სიტყვებით: — „გერმანელ ერისადმი“:

„ერთადერთი საშუალება იმის შესახებ, თუ როგორ გადარჩეს გერმანია, მდგომარეობს პესტალოცისებურ აღზრდაზე. მთელი ევროპა სდგას თავის გახრწნის წინაშე. მხოლოდ გერმანიას შეუძლია თავი გადაირჩინოს უბედურებიდან. ევროპის სხვა ერთა შორის ისეთს ერს წარმოადგენს გერმანია, რომელმაც ისეთი მოქალაქეობრივი მდგომარეობა დასახა საქმით, რომ მას რესპუბლიკანური წესწყობილება შეუძლია შეინარჩუნოს იმ დროს, როცა საფრანგეთი, ეს ეხლანდელი მლაღადებული და ახალი სულისა და რეჟიმის დამტარებელი, სამარცხვინოდ ხელს აწერს დემოკრატიულ რესპუბლიკის შექმნის უძღურებაზე. სადაც ხალხი უნდა იყოს სრულუფლებიანი და შეგნებული. თუ თქვენ ჩაიხჩვებით, თქვენთან ერთად უიმედოდ დაიღუპება მთელი კაცობრიობა“.

ფიხტე მოუწოდებდა ყველას თავისი ბრძანებითი კილოთი: დიდს, პატარას, მოხუცს ვაჭარს, მოაზროვნეს, მეფეს, და მასას. ასეთი წინასწარმეტყველური ხმა გერ-

მანიას დიდი ხანია არ გაეგონა.

ბევრჯერ იყო შემთხვევა რომ საფრანგეთის ჯარები დათარეშობდნენ ბერლინის ქუჩებში. ფიხტე გადმოდგებოდა ტრიბუნლიდან და სიტყვებს ისე რიხიანად აბნევდა, რომ გეგონებოდათ, სადაცაა ნაპოლეონის ჯალათი მიუვარდება და თავს გააგდებინებსო, მაგრამ ფიხტე თავისებური ექსტაზით დაასრულებდა სიტყვას და სახლში გაემშურე-

24

ბოდა, რათა შემდეგისათვის მოემზადებინა კიდევ უფრო ღვარძლიანი სიტყვა ნაპოლეონისათვის და ისტორიული სირცხვილი ერგუნებინა. არა ერთხელ უთქვამს ფიხტეს:

„თუნდაც თავში ნაჯახი დამარტყან, არა-ფერს არ შევუშინდები, ოღონდ ჩემი მიზანი შევასრულო“-ო.

1808 წელს ფიხტე ძლიერ ავად გახდა: გაუშემდა მარცხენა ხელი, მარჯვენა ფეხი და თვალები საშინლად ასტკივდა. მაგრამ შემდეგში სრულებით მორჩა და ისევ შეუდგა თავისებურად მეცადინეობას. ასე რომ 1810 წ. ბერლინის უნივერსიტეტში ფილოსოფიური ფაკულტეტის დეკანობა მიიღო.

როგორც ზემოდ გითხარით სამსახურის ბედი არ ქონდა. ყველასთან ჩხუბი მოსდიოდა. აქაც ისე დაემართა. ექვსი თვის სამსახურის შემდეგ, სამსახურიდან განთავისუფლება მოითხოვა. ამასობაში ეკონომიურადაც გაჭირვებულ მდგომარეობაში ჩავარდა. კურორტზე წასვლა უნდოდა, ჯანმრთელობის გამოკეთებაც ვერ მოახერხა, რის გამოც, როგორც ამხანაგებთან, ისე მთავრობასთან დიდი ჩხუბი და აყალმაყალი მოსდიოდა.

გამოდიოდა, რომ ეს დიდებული ფილოსოფოსი — ლექციების სამაგალითო მკითხველი, ხანდახან ჭორიანი დედაკაცივით, სულ უბრალო რამეზე ასტეხდა ალიაქოთს, ბრაზობდა და აბრაზებდა ყველას, რაც სრულებით არ ეკადრებოდა ფიხტეს ნიჭსა და ავტორიტეტს.

მაგრამ ასე სცოდნია თურმე ცხოვრებას ადამიანის

გათამაშება. ალბად ფიხტეც არ იყო გასამტყუნარი, როგორც ადამიანი, რადგან ბრძნული თქმა ხშირად ამართ-

25

ლებს კაცის ვითარებას: — მე ადამიანი ვარ, და არავითარი ადამიანური მე არ გამიკვირდებაო.

ასეთი იყო ფილოსოფოსი ფიხტე.

*

* *

1813 წელს პრუსიის პოლიტიკური ატმოსფერა მეტად შეიცვალა. ნაპოლეონის ჯარები რუსეთიდან ბრუნდებოდა სრულებით განადგურებული. მთავრობასთან ერთად ფიხტეც აღიჭურვა პატრიოტულ გრძნობებით. მან შესწყვიტა ლექციების კითხვა და მიმართა აუდიტორიას, რომ მომზადებული იყვენ გერმანიის თავისუფლების მოსაკოებლად. ფიხტე ბრძოლის ველზე გამოვიდა ორატორად და იშვიათი აღფრთოვანებული სიტყვებით ამხნევებდა ჯარს. დრო გამოშვებით კი ბერლინში კითხულობდა მოზღვავებულ აუდიტორიის წინაშე თავის „ჭეშმარიტ ადამიანის გაგების შესახებ“-ს. აქ ის ლაპარაკობს შემდეგს:

„ხალხის თავისუფლება და დამოუკიდებლობა განსაცდელშია. ნაპოლეონს სურს გერმანიის განადგურება. სწორედ აქ უნდა იქნას დაწყებული ხალხოსნური ომი. ამიტომაც ყველამ უნდა იბრძოლოს უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე. ნაპოლეონის დამარცხება შეიძლება აღფრთოვანებული ნების ყოფით, გამბედაობით და თავგანწირულებით... ეს ასე მით უმეტეს უნდა განხორციელდეს, რომ მთავრობა და მეცნიერება შეთანხმებით მუშაობენ“.

ფიხტე დანამდვილებით ამართლებდა თავის დიად სიტყვებს. ხშირად ნახავდით, რომ ჯარის კაცის ფორმაში გამოწყობილი ფიხტე აუდიტორიაში ლექციის წასა-

კითხად მიეშურებოდა, სადაც მას გაფაციცებით მოელოდა აუარებელი მსმენელი. აქ მან კიდევ უფრო განავითარა და გააფართოვა თავისი შრომები: „მოდვრება სახელმწიფოს შესახებ“, „ფალოსოფიასთან ლოდიკის დამოკიდებულება“, „შეგრძნების ფაქტების შესახებ“ და სხვა.

ფიხტეს სიკვდილი

ფიხტეს ბედი უკუღმა დატრიალდა. ფილოსოფოსის ცოლი სამხედრო ჰოსპიტალში თავგამოდებით მუშაობდა და ქმრის იდეებს ენერგიულად ემსახურებოდა. 1814 წელს 3 იანვარს ფიხტეს მეუღლე ავად გახდა სახადით და მორჩენის იმედი არავის არა ჰქონდა. ქმარი ხშირად მთელ ღამეებს ათენებდა, ზედმიწევნით უვლიდა, არავითარ ხარჯებს არ ზოგავდა, მაგრამ როცა პირველი მოვალეობა უნდა შეესრულებინა, იგი დასტოვებდა ავადმყოფს ცოლს და გაიქცეოდა ლექციის წასაკითხად, წინააღმდეგ შემთხვევაში დრო უკვე გავიდოდა და ლექციის დღე დაეკარგებოდა.

ერთ საღამოს, როცა ფიხტე ლექციიდან დაბრუნდა, მეუღლე უკეთ მდგომარეობაში ნახა, ვერ მოიშალა თავისი სიბავშვე და ავადმყოფ ცოლს გახარებული ჩაეკონა ლოგინში. სახადი საჩქაროდ გადაედვა ფიხტეს და სრულებით მოულოდნელად გარდაიცვალა 29 იანვარს 1814 წელს დილის 5 საათზე, რომელსაც კიდევ დიდხანს შეეძლო უდიდესი სარგებლობა მოეტანა ფილოსოფიური კვლევაში.

აღსრულდა ფიხტე და აღესრულა მისივე სიტყვაც:

„როგორ ფილოსოფიას ამოირჩევ, ეს იქიდანაა დამოკიდებული, თუ თვითონ რა

*

* *

პირველად ყოვლისა იოჰანე გოტლიბი ფიხტე ადამიანი იყო. ადამიანობის გარშემო ჰქონდა სჯა-ბაასი, მთელი თავისი ცხოვრება ადამიანის დანიშნულებას მონდომა, ხოლო პიროვნების გადაფასებას მოუძნადა მომავლისათვის დიადი ნიადაგი და რაც მთავარია, ღრმა ფილოსოფიური საკითხი დასვა „მე“-სა და „არა მე“-ს შესახებ, რაც დღესაც თავსამტკრევ საგნადაა გადქცეული, თუნდაც დღევანდელ მეცნიერებასა და ფილოსოფიაში.

ამიტომაც მართა იყო სავსებით უკვდავი გოეთე, როდესაც ფიხტეს შესახებ ლაპარაკობდ:

„ამ კაცის წინაშე ჩვენ ყველანი თავდა-
ხრით პატივმცემელნი უნდა ვიყვიეთ“-ო.

ამაზე უკეთესი ძეგლი ფიხტეს არ ესაჭიროებოდა. შესაძლოა ამჟამად ფიხტეს ფილოსოფია მიუღებელი იყოს, მაგრამ ერთი რამ უდავოა:

ფიხტეს ერთერთი წიგნის წინასიტყვაობაში ასე იყო ნათქვამი:

„აზროვნების ფილოსოფიურად აღზრდა
აუცილებელია რელიგიური აღზრდის მიზ-
ნით“-ო.

ეს შესაძლოა დასაშვები ყოფილიყო ძველად, მეფეების, ჯანდარმერიების დროს, სადაც კანონიერების ნაცვლად გათახსირება ბობოქრობდა, პატიოსნების მაგივრად კაცუნობა ტივტივებდა და სწავლა განათლების მაგიერ სოდომის სენი მძვინვარებდა.

მაგრამ ამ ჟამად ასეთის წამოროშვა იქნებოდა სრულეებით არამც თუ ფილოსოფიისა და ფიხტეს დამცირება, არამედ თვით ფილოსოფიური აზროვნების განიკვებაც კი.

როგორც ლენინმა გენიალურად დაამტკიცა, იოჰანე გოტლიბი ფიხტე იყო დამთავრებული და უკიდურესი იდეალისტი. ეს ასეც უნდა ყოფილიყო, რადგან ფიხტე იყო მაშინ ახალგაზრდა ბურჟუაზიის ფილოსოფოსი.

ჩვენს გენიოსს ლენინს სწამდა ერთი რამ: შრომა, შრომა და კიდევ შრომა.

ფიხტეს ახასიათებდა დაუზოგველი შრომა, ენერგია და ნიჭი, ხოლო შრომის წყალობით ბატის მწყემსობიდან მსოფლიო მნიშვნელობის ფილოსოფოსი შეიქნა.

შეიძლება იგი სცდებოდა, როგორც ადამიანი, და როგორც მოაზროვნე?

დიახ! ის სცდებოდა და გასაკვირიც არ იყო, ვინაიდან მაშინ ისეთი დრო და პირობები იყო შექმნილი, მაგრამ მიუხედავად ამისა ფიხტე დიდი ფიგურა იყო, და დიდი ადგილიცა ჰქონდა მსოფლიო აზროვნებაში.

მე განსაკუთრებით მივაქცევ ახალგაზრდობის ყურადღებას: ეს წიგნაკი რომ გადაიკითხოთ, შეიმცნეთ ერთი რამ: იშრომეთ ისწავლეთ, განავითარეთ თქვენი ჭკუა და გონება; უკუ აგდეთ დამველებული ფილოსოფია, დააკვირდით და შეისისხლხორცეთ ახალ ცხოვრების მცნებანი, დაადექით მარქსისტულ-ლენინურ-სტალინურ გზას და გარდაიქმენით ახალ ადამიანებად. ამას მოითხოვს თანამედროვეობა. ასეთი არის ამ ჟამად კარნახი ცხოვრებისა.

როცა კაცი სათოხარში მიდის, მას თან უნდა მიჰქონდეს თოხიც.

როცა თქვენ გინდათ გახდეთ ახალი, თვალსაჩინო ადამიანები, ახალ მცნებებს ნუ აუხვევთ გვერდს, ვინაიდან

ყოველივე სიახლე იძლევა ახალ მასას, და განახლებულ ცხოვრებაში — გამახალისებელი სიცოცხლეს...

ფიხტე რასაკვირველია ბურჟუაზიული კლასის ინტერესების მატარებელი იყო, მაგრამ ისიც არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ფიხტე შერჩა მსოფლიო ფილოსოფიას, რადგან მან ისეთი საკითხები წამოაყენა ფილოსოფიაში, რაც საინტერესო იყო ყველა დროისა და ყველა ხალხისათვის.

ბოლოსიტყვაობა

მეორე წიგნაკში თქვენ დაინახავთ, თუ რა იდეებს ემსახურებოდა ფიხტე და შეიძლება შეუფარდოთ თუ არა ეს იდეები თანამედროვეობას, მაგრამ ამაზე შემდეგ.

მალიან ძნელია ფიხტეზე ლაპარაკი და მით უფრო წიგნის დაწერა, მაშინ, როდესაც ფიხტეს ირგვლივ მხოლოდ პირველად იწერება ქართულ მწერლობაში ჩემს მიერ...

მე დავიწყე როგორც შემემლო!

სხვებს შეეძლებათ უფრო უკეთ დაასურათონ.

პრეტენზიას არავისთან არ ვაცხადებ.

ფიხტეს მასალის შერჩევაში და მის დამუშავებაში უანგარო დახმარებას მიწევდენ პატივცემული პროფესორები — კ. შარია და მ. გოგობერიძე, რომელთა რჩევითაც მე ვისარგებლე ამ შრომის დაწერის დროს უახლესი ლიტერატურული წყაროებით.

მონოგრაფიის გამოცემაში ხელი შემიწყეს აგრეთვე დ. ყ. ჩარეჟოვმა, რ. ს. წიწავამ და შ. პონტოელმა — კუჭავა, რისთვისაც მადლობას ვუძღვნი აღნიშნულ დახმარებისათვის ყველა ზემოხსენებულთ.